

ժամանակակից հայրենի լեզուարանութեան մէջ, Արաէմ Սարգիսեանի անունը բացառապէս կ'առնչուի արեւմտահայերէնի խոր ու բազմակողմանի ուսումնասիրութեան հետ: Հեղինակին նախորդ գիրքը՝ «Արեւելահայ եւ Արեւմտահայ Գրական Լեզուներ»ը (1) բազմատական ուսումնասիրութիւն մըն էր արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի հնչիւնական, բառիմաստային, շարահիւսական եւ այլ ոլորտներու, ուր լեզուարանը կը յանդէր այն ճիշդ եզրակացութեան թէ երկու տարբերակները հայերէն աշխարհաբարի՝ գերազանցօրէն շատ աւելի նմանութիւններ ունին (քան տարբերութիւններ) եւ կը բխին միեւնոյն ակունքէ: Այս

ներկայացուող բառարանը արդէն տեսակ մը մանրամասնեալ ձեռնարկ մըն է, որ խոշորացոյցի տակ կ'առնէ արեւմտահայ ճիւղին պատկանող շուրջ 4.000 բառեր, «որոնք արեւելահայերէնի համեմատութեամբ աչքի են ընկնում կա'մ իմաստային, կա'մ ձեւային տարբերութեամբ» (տիտղոսաթերթի գիրքի նկարագրութիւն):

Հայերէնի պատմական զարգացման ընթացքին, մերօրեան շրջանէն մինչեւ ներկայ օրերը, զանազան ազդակներ յառաջացուցած են բառիմաստային նըրբերանգներ եւ զգալի տարբերութիւններ երկու գրական հայերէններու մէջ: Այսպէս, օրինակ, միջոցառում, արեւմտահայերէնի մէջ, նախ եւ առաջ կը նշանակէ

կարգ մը միջոցներ ձեռք առնել որոշ երեսօյքի մը հանդէպ, իսկ արեւելահայերէնի մէջ կը նշանակէ նաեւ նախաձեռնութիւն, հանրային գործունէութիւն («Ուսանողական խորհուրդը միջոցառում մը կազմակերպած է հանրակացարանը...»):

Հայոց լեզուի հարուստ բառազանձին 4-000 բառերը լուսարձակի տակ առնելու ընթացքին, հեղինակը նկատի առած է միայն տարբերութիւնները, եւ իբրեւ սկզբունքային մօտեցում՝ այդ բառերուն մեծ մասը ցոյց տուած է գործածութեան ոլորտի մէջ, առնուած արեւմտահայ եւ ըսփուփահայ գրագէտներու ստեղծագործութիւններէն: Այսպէս՝ ԼԱՅՆՇԻ = լայնաւուն: «Կաքաւ, կաքաւ, կաքաւիկ, Լայնչի լուսնած լար մահիկ...» (Չահրատ):

Ներկայացուող բառարանը ուշադրութեամբ աչքէ անցընելէ ետք, անգամ մը եւս կը հաստատուի այն փաստը, որ երկու գրականները տարբեր լեզուներ չեն երբեւիցէ, հակառակ իմաստային նրբերանգներու առկայութեան: Հեղինակը տեղին կ'արձանագրէ այն փաստը, թէ «արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի բառապաշարային տարբերութիւնները, ճշգրիտ տուեալներով, երեք տոկոսից չեն անցնում, իսկ դա մեր ազգային լեզուի երկու տարբերակների ընդհանրութեան բարձր աստիճանի խօսույն ապացոյց է» (էջ 3):

«Արեւմտահայերէնի Բառարանը» լոյս կը տեսնէ ա'յնպիսի շրջանի մը, երբ իր սեփական ուղին ու ճակատագիրը իր իսկ ձեռքերով տնօրինել ուզող հայրենի պետութիւն մը կ'աշխատի, առաւելագոյն չափով, վերականգնել անցնող շրջանին զանազան պատճառներով անտեսուած արժէքները, ինչպէս՝ դասական ուղղագրութեան եւ արեւմտահայերէնի պարագաները: Այս իմաստով թէ՛ հայրենի եւ թէ՛ սփուփահայ ուսանողութեան համար, բառարանը կը ներկայանայ իբրեւ առաջին կարգի ուղեցոյց-հրատարակութիւն մը՝ փոխադարձաբար աւելի ճիշդ հասկնալու համար երկու գրականներու բառիմաստներու նրբերանգները:

Առնենք սպիտակ/ճերմակ հոմանիշներու պարագան, ուր առաջինը արեւելահայուն համար սովորական գոյնն է, ինչպէս օրինակ՝ սպիտակ վերնաշապիկ, մինչ երկրորդը գոյնին իտէլական բարձրագոյն որակն է: Ահա՛ թէ ինչո՞ւ Եղիշէ Չարենցի յայտնի բանաստեղծութեան մէջ «ճերմակ գագաթ» է Մասիսի ալեհեր գլուխը, այլ ոչ թէ սպիտակ: Եւ փոխադարձաբար: Այսպէս են պարագաները նաեւ զաւաթ/քաժակ հոմանիշ գոյգին, եւ այլ բազմաթիւ հոմանիշ գոյգերու:

Արտէմ Սարգիսեանի «Արեւմտահայերէնի Բառարանը» ցոյց տալով հանդերձ բառիմաստային տարբերութիւնները,

միաժամանակ կը վկայէ թէ ո՛չ մէկ խորթութիւն կայ երկու գրականներոն մէջ, այլ, ինչպէս տեղին կը նշէ հեղինակը, ասոնք «պարզապէս նոյն ազգային լեզուի ներքին հարուստ հնարաւորութիւնների տարբեր իրացումների ապացոյց են» (էջ 4):

Այս բառարանը կը հանդիսանայ այժմէական հրատարակութիւն մը, ուրկէ իբրեւ հանք, կարելի է արեւելահայերէնի մէջ

ներմուծել կամ «արեւելահայերէնում վերստին դնել լայն գործադրութեան մէջ» Չժական թուականներէն ետք դուրս դրուած բազմաթիւ բառեր, որոնք գործածական են արեւմտահայերէնի մէջ:

ՄԻՆԱՍ ԳՈՃԱՅԵԱՆ

---

(1) Երեւան, Հայաստանի ԳԱ. Հրատարակութիւն, 1985: